

VILÁGVÁLSÁG UTÁN, VILÁGHÁBORÚ ELŐTT SZEGED TÖRTÉNETÉNEK FŐBB VONÁSAI AZ 1930-AS ÉVEKBEN

HEGYI ANDRÁS

(Szeged, JATE, Történeti Intézet)

I.

Szeged ipara túlnyomórészt kis- és kézműipari jellegű, bár a modern gyáripár jelentékeny elemei is megtalálhatók voltak. A gyáripárban a könnyűipár játszotta a vezető szerepet, Csupán az élelmiszeripár a város ipari termelésének 40%-át tette ki. Az iparágon belül a húsfeldolgozó- és malomiparok, valamint a dohányfeldolgozás a legfontosabbak. Elsőrendű könnyűipari ág volt a textilipár, benne a kender- és lenfeldolgozás is. Az említett iparágakról kisebb mértékben részesedett a termelés volumenéből a bőr- és sörteipár, a faipár és a nyomdaipár. A nehézipár jelentősége eltörpült a könnyűiparé mögött.

Az 1929—33-as gazdasági válság súlyos megpróbáltatások elé állította az egész magyar gyáripárt; hatása Szeged gazdasági életére egyenesen katasztrofális volt. Ez jórészt abból következett, hogy a város agráripari jellegű gazdaságában az elavult kis- és kézműipár még mindig igen jelentős szerepet játszott. A válság pedig sokkal jobban sújtotta a mezőgazdaságot és a kisipart, mint a gyáripárt, amely, bár szintén alaposan megsínylette a válságot, inkább át tudta azt vészelni.

A krízis idején a korszerű, nagy gyárak közül csak nagyon kevés szűnt meg Szegeden, többségük nemcsak fennmaradt, hanem a válság után helyzetét is meg tudta szilárdítani. Viszont egész sor kisüzem, műhely volt kénytelen becsukni, nem bírva el a rendkívüli megterhelést.

A válságot Szegeden is legfőképpen a dolgozó tömegek sínylették meg. Nőtt a munkanélküliség, a dolgozók munkabérért csökkentették. Ehhez járultak a munkásosztály egyébként is súlyos életkörülményei, a drágaság, a vizes lakások, a túrheteretlen közegészségügyi állapotok.

A szegedi gyáripárban 1933-ban és 1934-ben némi javulás mutatkozott, az üzembeszünetések és üzemcsökkentések folyamata megállt és egyes vállalatoknál már kis-mértékű fejlődés is tapasztalható volt. Ez a vontatott üzletjavulás 1935-ben tovább tartott, ebben az esztendőben már számottevően emelkedett a gyáripari termelés volumene is. A gazdasági fellendülés jelei a gyáripárban 1936-ban már egészen világosan kivehetők voltak, bár a fejlődés nem volt sem a gazdasági ágazatok között, sem pedig az ütemet tekintve egyenletes.

A tárgyalt időszakban a város gazdaságában talán az iparnál is nagyobb súllyal szerepelt a mezőgazdaság. Szegeden nem volt valódi nagybirtok, a földbirtokmegosztásban mégis számottevő aránytalanságok álltak fenn. Az összes önálló gazdaság közel fele a megművelt földterület alig másfél százalékát foglalta el. A szegényparaszt-ság nagy tömegei néhány ezer négyszögletes kisbérleteken illetve magángazdaságokban voltak kénytelenek dolgozni. Az öt-tíz holdas középparasztkok száma is igen jelentékeny és jelentős csoportot képviselt a gazdagparaszt-ság is.

A szegedi agrárviszonyok fontos sajátossága ebben az időben a bérleti rendszer. A két világháború között a magyar városok közül Szeged városnak volt a legnagyobb

saját földbirtoka, 64 082 hold. A város e földterület legnagyobb részét bérbeadta és bérleti díjat szedett érte a parasztoktól.

A bérlőparasztnak nagy része kis földterületen gazdálkodott, alacsony termelési, technikai színvonalon művelte földjét és nehéz közülmények között élt. A város erőteljesen kizsákmányolta a bérlőit. Ugyanakkor főként politikai megfontolásból reálisan felmérve a parasztság kizsákmányolhatóságának határait, bizonyos engedményeket is tett. Ezek a könnyítések a szegedi agrárnépességet viszonylagosan kedvezőbb helyzetbe hozták, mint amilyenekben pl. a magánföldesurak birtokain éltek. Másfelől ez a rendszer a parasztság egy részét elég szilárd földhasználathoz iuttatta.

Szeged mezőgazdaságának jellemzői közé tartozott az alacsony technikai színvonal is. A modern technika legújabb-, vagy már nem is legújabb vívmányait jelentő motoros erőgépek aránya elenyésző volt a hagyományos emberi és állati erővel működtetett mezőgazdasági eszközökhöz képest. A termelés fő szerszámjai a gazdaságok zömében továbbra is az eke, borona, kapa maradtak, de még ezek mindegyikét sem tudta mindenki beszerezni.

A fő mezőgazdasági termények a búza, rozs, árpa, zab, kukorica, burgonya, cukorrépa, takarmányrépa, lóhere és a lucerna voltak. A terméshozamok, bár a legtöbb termény vonatkozásában az országos átlagnál valamivel magasabb szintet értek el, közepesnek mondhatók. A gyümölcsstermesztés éppen ez idő tájt kezdett fontos gazdasági ágá válni.

A város gazdaságában különleges jelentőséget vívott ki magának a paprikatermesztés. A tárgyalt periódusban a paprikatermés általában átlagon felüli volt, azonban súlyos értékesítési gondokkal kellett megküzdeni. A kormány ezen a helyzeten monopólium alakításával próbált segíteni, de a terv megbukott a termelők, kikészítők elemi erejű tiltakozásán. Az értékesítési feltételek 1936-ban javultak meg, ugyanis a spanyol polgárháború miatt a magyar paprika versenytárs nélküli ura lett az Egyesült Államok piacának, de betört Latin-Amerika piacaira is. A kedvezőbb helyzetet kihasználva a kormány ekkor önkényesen bevezette a monopóliumot, amely természetesen nem a termelők javára működött.

A növénytermesztés túlsúlya mellett a mezőgazdaságnak nem lebecsülhető ága volt Szegeden az állattenyésztés. A szarvasmarha, ló, sertés- és juhtenyésztés mellett főként a baromfitenyésztést üzték a szegedi gazdák.

Nagy várakozás előzte meg 1933-ban a Gömbös által megígért gazdavédelmi rendeletet, amely egyrészt csökkentette az eladósodott birtokosok kamatterheit, másrészt folyó kötelezettségeinek feltételezése mellett haladékat adott régebbi köz- és magántartozásaik rendezésére. A moratórium azonban Szegeden csupán 1250 — többségükben 10 holdasnál nagyobb — gazdára vonatkozott, tehát csak szűk paraszti réteg számára biztosított menedéket a hitelezők elől.

A mezőgazdasági termelés áttekintése mutatja, hogy az alacsony agrotechnikai színvonalon álló törpe- és kiscgazdaságokat a gazdasági válság katasztrofális helyzetbe juttatta. A válságból való kilábalás igen lassan ment végbe és teljesen nem is sikerült, bár az értékesítési feltételek javulása a harmincas évek közepéig némileg kedvezőbb helyzetet teremtett. Nem lebecsülhető tényező, hogy az eléggé elmaradott mezőgazdasági termelés nagyon ki volt szolgáltatva az időjárás szeszélyeinek.

Szeged jelentékeny mezőgazdasága és ipara révén fontos kereskedelmi központ volt az ellenforradalmi korszakban is. Legjelentősebbnek a terménykereskedelem bizonyult, különösen élénk volt a gabona-, paprika-, gyümölcs-, élőállat-, állati termék-, baromfi és lisztkereskedelem. A kereskedelem agrárszínezete abból következett, hogy a város gazdaságában a mezőgazdaság dominált. A szegedi kereskedelmi háló-

zat kis üzletek sokaságát jelentette ekkor, csak néhány nagyobb kereskedelmi vállalat működött.

Szeged hiteléletre igen fontos szerepet játszott Dél-Magyarországon. Ezt főként tőkeerős bankjainak köszönhette, amelyek közül a legnagyobbak a Szeged-Csongrádi Takarékpénztár, a Szegedi Kereskedelmi- és Iparbank valamint a Kézműves Bank voltak. A szegedi pénz- és hitelintézetek igazodtak a gazdasági élet szerkezetéhez. Ebből az következett, hogy a gazdasági válság a szegedi bankokat, takarékpénztárakat nagyjában olyan mértékben sújtotta, amilyen mértékben a nekik megfelelő gazdasági ágazatokat, illetve társadalmi rétegeket. Hasonló módon ment végbe a krízisből való kilábalás is.

II.

Az egyenlőtlenül fejlődött gazdasági alapon eltorzult társadalmi szerkezet nyugodott. A munkásosztály és a parasztság nagy tömegeit a tőkésék, hivatalnokok, papok, katonatisztek, értelmiségiek kis csoportja elnyomta, gazdaságilag kizsákmányolta, politikailag jogfosztottá tette.

A burzsoázia Szegeden sem volt homogén társadalmi réteg, a finánciókének, a közép- és kispolgárságnak egyaránt voltak képviselői és osztagai, sőt ez utóbbinak jelentékeny tömegei. A városban csak kisszámú finánciókést találunk, de kis számuk nem jelentette azt, hogy politikai befolyásuk is csekély lett volna, bár viszonylagos gyengeségük miatt szövetségre kellett lépniök más rétegekkel és csoportokkal, mint pl. a klérussal, a hivatalnoki felső réteggel stb. A finánciókét a gazdasági válság próbára tette, de helyzetét nem rendítette meg, a harmincas évek közepére még inkább megerősítette pozícióit Szegeden is.

A középpolgárság befolyása is számottevő volt a politikai élet alakulására. A nagytőkésékkal együtt ott ültek a nagyobb üzemek és bankok igazgatóságaiban. A középpolgárság politikai szempontból meglehetősen heterogén volt. Nagyobb részük egyáltalán nem vett részt a politikai életben, vagy ha igen, csakis a kormánypárt oldalán. Kisebb részük a liberális párt jobbszárnyát erősítette, és csak néhány ment el közülük szociáldemokratákkal való együttműködésig.

A szegedi uralkodó körök nagyon jelentős alkotóelemé volt továbbá a kormánypolitikát többé-kevésbé feltétel nélkül kiszolgáló hivatalnoki felső réteg is. A hivatalnoki kar tagjai, még ha több jó szakember és tisztességes polgár akadt is közöttük, karriervágyból, pozícióféltésből, reakciós meggyőződésből a leghűségesebb székértelói voltak az ellenforradalmi rendszernek.

Nagy befolyása volt a város politikai életének irányításában a katolikus klérusnak is. Az ellenforradalmi kormányok a katolikus egyháznak nagyon fontos szerepet szántak az uralkodó osztályok hierarchiájában, az ellenforradalmi rendszer erősítésében, a tömegek közötti ideológiai nevelő munka végzésében. Főleg ezért is jutott különleges szerep a papi felső rétegnek a várospolitika alakításában. A klerikális szellem áthatotta a társadalmi élet mellett a művelődés- és oktatásügyet is, szinte mindent, ami kapcsolatban volt az emberek életével.

Különösen a Gömbös-kormányok időszakában kapott szerepet a város vezetésében a szélsőjobboldali katonatiszti csoport.

Szólnunk kell az értelmiségi elitről, a közép- és felsőfokú oktatási intézmények tanáraitól, az ügyvédi karról és az orvosokról. Az egyik rész konzervatív életfelfogásával, reakciós gondolkodásmódjával tűnt ki ekkor. Az értelmiség másik része viszont inkább liberális érzelmű volt. A jobboldali liberálisok ellenzékisége azonban látszólagos volt. Csak egy szűk polgári réteg az uralkodó körök iránt mindenkor

lojális, velük bármikor egyezkedni kész, csak részletkérdésekben vitatkozó magatartásformája volt.

De találkozunk egy másfajta liberalizmussal is, amelyet a rendszerrel való őszinte szembenállás jellemez. Ennek hívei cselekvő együttműködésig jutottak el nem csak a szociáldemokrata vezetőkkel, hanem a dolgozó tömegekkel is.

A középrétegek helyzetét a válság alapjaiban rendítette meg: még a harmincas évek közepén is rendkívül súlyos bajokkal küzdöttek. Ellenzékiességük a válságot követően két, egymástól gyökeresen eltérő irányban fejlődött, egyfelől balra, másrészt a kormánypárt illetve a szélsőjobboldal felé. Sok kisiparos és kiskereskedő jutott el a Szociáldemokrata Párttal való együttműködésig, nem kevesen közülük azonban a NEP, később a nyilasok politikai táborát növelték. Ez egyaránt jellemző volt a kisiparosokra, kiskereskedőkre, tisztviselőkre és az értelmiségiekre.

A középrétegek között fontos helyet foglalt el Szegeden a birtokosparasztság. A városban a nagyparaszti gazdaságok voltak a legerősebbek. Ebben a kormány erőteljes támogatása is szerepet játszott. A lassan javuló gazdasági- és életfeltételeknek volt köszönhető, hogy Szegeden a gazdagparaszti réteg lojális maradt a fennálló rendszerhez, ők alkották a NEP paraszti bázisát.

A legszámasabb társadalmi réteget a városban a munkásosztály és a szegényparasztság alkották. A szegedi munkásság létszáma 13—14 ezer fő körül mozgott. Az önálló kisiparosok által foglalkoztatott segédek, tanoncok aránya még mindig igen nagy, 60—70%.

A harmincas évek első felében a szegedi munkásság létszáma ismét emelkedik. A szegedi gyáripar illetve kisipar fő munkaerőtartaléka a munkanélküliek még mindig több ezres tömege volt. A női munkaerőt még szélesebb körben alkalmazták, főleg a textiliparban.

A munkások bérei már az ellenforradalmi időszak első évtizedében is csökkentek az első világháború előttihez képest. A válság idején a bérek nagyon lecsökkentek, a válság után pedig alacsony szinten szilárdultak meg. Ez annál jobban sújtotta az ipari munkásságot, mivel a mezőgazdasági cikkek árszínvonala a 30-as évek közepére jelentékenyen emelkedett. A munkaidő a gyárakban és a kisműhelyekben egyaránt igen magas volt. A munkások 10—11 órát dolgoztak általában, de előfordult a napi 14—16 órás munka is. Alig részesültek szociális ellátásban, rosszak voltak a munkahelyi egészségügyi viszonyok. Ehhez járult az elbocsátástól való félelem, a munkásokkal való rossz bánásmód is.

Mégis ezeknek az éveknek a legnagyobb problémája a munkanélküliség volt. A munkanélküliek száma a gazdasági válság idején a legmagasabb, de a harmincas évek közepén is 4000 fölött maradt Szegeden. Különösen sok volt a munkanélküli az építőiparban, a fa- és csontiparban, az ételmezési ipar területén, valamint a gépgyártásban.

A munkások lakóhelyei a belvárosi pincelakásokban, Felsővárosban, Rókuson és Móravárosban, valamint a külső lakótelepeken voltak. A külvárosok és a telepek elhanyagolt képet mutattak. Az utcák itt porosak voltak, hiányzott a csatornahálózat. Ősszel és télen víz és sár borította az utakat. Hiány volt jó ivóvízben, legtöbb helyen a villanyt sem vezették be. Hiányzott a megfelelő közegészségügyi hálózat.

Sok volt a nedves, egészségtelen lakás, csupán a városi bérlakások közül több mint háromezer. A magánlakásoknak mindössze negyedrésze volt kő, vagy téglalapítvány, többségüket vályogból vagy sárból építették. A porták csaknem felén nem volt víz, villany.

A közegészségügyi állapotok sem voltak vigasztalóbbak. Szeged országosan is a

legelső között volt a tuberkulózis és a csecsemőhalálozás szomorú rangsorában. A tanyai lakosság tekintélyes része trachomával volt fertőzött. Bár a klinika építések fontos lépést jelentettek az egészségügyi fejlesztésben, ez kevés volt. De még ezzel sem tartott lépést a lakosság nagy részének szociális ellátottsága.

A válság elmélyülésével, a nyomor fokozódásával nőtt a proletariátus és a szegényparasztság elégedetlensége is. A város vezetői féltek a tömegek forradalmi hangulatától, szerették volna valahogyan levezetni az elégedetlenséget. Ez volt a mozgatórugója ún. ínségnyhító tevékenységüknek. Így született meg a népkonyha, az ínségmunka, a különböző jótékonyági akciók, amelyek alig tették elviselhetőbbé a nyomorúságot, viszont megalázóak voltak, és a szociális demagógia malmára hajtották a vizet.

A parasztságnak már ismertetett tagozódása, alapjában meghatározta világnézeti felfogását, eszmei-politikai orientációját. A nagyobb számú agrárproletariátus hiánya azt is jelentette, hogy a szegedi parasztság nem volt igazán forradalmi szellemű társadalmi erő, s főként ezzel magyarázható, hogy a munkásmozgalom befolyása nem volt jelentős a paraszti tömegekre. A gazdagparasztság viszonylagos gyengesége viszont egyik oka annak, hogy nagyszabású kisgazdapárti szervezkedés sem volt ebben az időben a parasztság között. A kistulajdonosi szemlélet volt a jellemző csaknem az egész szegedi parasztságra. Emellett az is mérséklőleg hatott, hogy a város időnként „megértő földesúrnak” bizonyult.

A parasztság tömegeit a válság súlyos helyzetbe sodorta, nagy volt a munkanélküliség az agrárlakosság körében is. Az évtized derekára némi javulás következett be.

III.

Ami a politikai viszonyokat illeti, a Gömbös-kormányok időszakában három párt emelkedett ki a többi közül, a Nemzeti Egység Pártja, a Rassay Párt és a Szociáldemokrata Párt.

A NEP, amely az Egységes Párt nyomába lépett, 1933-ban bontott zászlót. A városban és a tanyákon egyaránt erőteljes szervezőmunka folyt. A korábban enervált, szervezetlen kormánypárt helyett Szegeden a Gömbös-korszak végére létrejött egy viszonylag jól működő, a korábinál nagyobb befolyással rendelkező, bizonyos politikai hatalmat összpontosító pártszervezet. A NEP Szeged akkori politikai életének vezető ereje volt. Befolyása a várospolitikára továbbá az országos politikával kapcsolatos szegedi álláspontok kialakítására döntőnek bizonyult. A NEP-nek többsége volt a törvényhatósági bizottságban csakúgy, mint a kisgyűlésben. E fórumokon mindössze az lehetett kétséges, hogy a NEP melyik frakciójának az álláspontja győzedelmeskedik. A kormánypárt szinte teljes mértékben beépült az államapparátusba, így nemcsak közvetett, hanem direkt hatalmi tényezőként működött.

A fináncióke egyes képviselőinek, a közép- és kispolgárság egy részének, valamint a liberális értelmiségnek a pártja volt a Rassay Károly vezette Nemzeti Szabadelvű Párt, amely Szegeden is a kormány ellenzékeként lépett fel. A liberális párt Szegeden két elég világosan elhatárolható csoportra bomlott. A párt jobbszárnyának ellenzékiessége nagyon látszólagos volt és jórészt csak szavakban nyilvánult meg. A párt másik szárnya, amelyről már korábban szólottunk, a liberális értelmiség soraiból került ki. Ezt az őszintén haladó, főként publicistákból álló tábort a polgári demokratikus átalakulás vágya fűtötte és elveiket igyekeztek megvalósítani. A párt — bármilyen különös is — jelentős paraszti bázissal is rendelkezett. A politikai szükség arra vitte Rassayékát, hogy Szegeden a parasztság körében próbálják meg bázisu-

kat kiszélesíteni — nem is sikertelenül. Rassayék falusi támogatói főleg a középparasztok és a nagygazdák közül kerültek ki.

Jelentős tömegbefolyása volt elsősorban a munkásság körében a leginkább baloldali legális politikai erőnek, a Szociáldemokrata Pártnak. Az SZDP társadalmi bázisa Szegeden igen jelentős volt. A pártot kisiparosok, számos magántisztviselő, értelmiségiek is segítették.

Szegeden kétségtelenül az SZDP volt a legjobban szervezett legális politikai erő, folyamatos szervezeti életet tudott kialakítani. A szociáldemokraták minden városrészben jelen voltak és politikai tevékenységet fejtettek ki. Viszont nem fordítottak kellő gondot a külső telepek lakosainak megszervezésére, valamint a tanyai munkára.

A szociáldemokraták számos politikai, kulturális rendezvényt szerveztek a tömegekkel való kapcsolat erősítése érdekében. A szónokok kül- és belpolitikai, valamint községpolitikai kérdésekkel foglalkozva felléptek a kormányzattal szemben, elítélték a jobbratolódást. A dolgozók érdekében nem egyszer tettek konstruktív javaslatokat a város vezetőinek. Ezeket azonban nem nagyon vették figyelembe.

A Szociáldemokrata Párthoz szervesen kapcsolódott a szakszervezeti mozgalom is. Szegeden helyi szervezete volt többek között a MÉMOSZ-nak, a Famunkások Szövetségének, a Textilmunkások Szövetségének, a Bőripari Munkások Szövetségének, a Könyvnyomdai Munkások Egyesületének, a Magántisztviselők Szövetségének. A különböző helyi szakszervezeteket a Szakszervezeti Bizottság fogta össze. A szociáldemokraták igyekeztek szervezni a nőket és az ifjúságot. A nők közötti politikai felvilágosítás lendületes kulturális tevékenységgel színeződött. Az ifjúsági munka az Országos Ifjúsági Bizottság szegedi csoportjában folyt. Az ifjúság között jelentős volt a KMP befolyása is. Fontos szerepet töltött be a munkásság forradalmi szellemű nevelésében a munkás kultur- és sportmozgalom. A Szociáldemokrata Párt ki volt szolgáltatva a rendőri önkénynek, a rendőrség szinte tetszése szerint tiltotta be a munkások gyűléseit, akadályozta meg a párt szervező- és propaganda tevékenységét.

A Szociáldemokrata Párt működését bizonyos kettősség jellemezte. Ez világosan kimutatható a párt legtöbb vezetőjének országos viszonylatban követett megalkuvó, a munkásság érdekeit sértő politikai vonalvezetésben, a legális munkáspárt létezése viszont ugyanakkor előnyös volt és bizonyos lehetőségeket biztosította a tömegek közötti forradalmi munkára.

A Horthy-fasizmus ellen harcoló igazán forradalmi erő a Kommunisták Magyarországi Pártja volt, amely a Szociáldemokrata Pártba és a szakszervezetekbe beépülve illegálisan vívta harcát a rendszer ellen a tömegek történelmi felemelkedéséért.

1932—33-ban Tóth János próbált kommunista sejtet szervezni Szegeden. Kis csoportja röplapokat, kommunista újságokat, marxista műveket és Vörös Segély bélyegeket terjesztett. Elhatározták, hogy 1933. május 1-én a város legforgalmasabb helyein, különösen pedig a laktanyák közelében vörös zászlókat helyeznek el. A rendőrség azonban letartóztatta őket. A bírósági tárgyaláson Tóth János az elnök kérdésére, hogy miért jelent meg rabruhában, kijelentette: „*Azért, mert ez a ruha jellemzi legjobban a mai társadalmi rendszert.*”

1933-ban két kommunista szervezkedés nyomára bukkant a rendőrség. Szeptember 11-én letartóztatták Szögi István és Lakó Antal asztalossegédekét, néhány nap múlva pedig Szögi Illést és Bauer Erzsébetet. Budapestről kaptak propagandaanyagokat, amelyeket terjesztettek.

A másik kommunista szervezkedés Banda Antal szőregi szabósegéd nevéhez fűződött, aki a marxista eszméknek nyerte meg Nákics György, Csikós Rudolf és Magyar István szőregi lakosokat.

1935. május 21-én tárgyalták Halmi István vegyész mérnök, Zocskár András, cipézmester és Simonovics István kereskedősegéd ügyét. Halmi István aki Franciaországban szerzett diplomát, Szegedre hazatérve kommunista propagandát fejtett ki, egyrészt olyan módon, hogy egyetemi hallgatóknak előadást tartott, másrészt kommunista újságokat, röplapokat, folyóiratokat terjesztett. Zocskárral és Simonovicccsal sejtet alkottak, és céljaik között a kommunista mozgalom kiszélesítése, lap kiadása, Vörös Segély bélyegek terjesztése és a Tanácsköztársaság évfordulójának megünneplése szerepelt.

A szegedi kommunisták internacionalizmusának szép példája volt, amikor felemelték tiltakozó szavukat az altonai törvényszék által halálra ítélt német kommunisták, Lütgens, Tesch, Wolf és Möller kivégzése ellen. Követelték nevezettek szabadlábra helyezését, elítélték a fasiszta terrort, amely a munkások és értelmiségiek ezreit küldi halálba vagy internáló táborokba.

A Gömbös időszak legnagyobb szervezkedésére Szegeden 1936-ban került sor Hajdók Béla vezetésével. Hajdók az ifjúsági csoporttal keresett érintkezést. A szimpatizálóknak több ízben tartott előadást a Szovjetunió nagy eredményeiről. Kirándulásokat is tettek, ilyenkor forradalmi dalokat énekeltek.

A Komintern VII. kongresszusa után és a spanyol- és franciaországi események hatására a feladat — széles antifasiszta népfront megteremtése — mind világosabbá vált a szegedi munkásság leghaladottabb elemei előtt.

A szegedi munkásság valóban nagy érdeklődéssel kísérte a spanyolországi és franciaországi eseményeket, mert azokat úgy fogta fel, mint a népfront erőpróbáját a fasizmusmal szemben. Az volt a meggyőződésük, hogy ez a küzdelem a szocializmus és a fasizmus döntő előcsatározása. Megélnékül a politikai élet. A Népszava végre ismét nagy kelendőségnek örvendett. Titokban gyűjtéseket rendeztek a spanyol köztársaságiak részére, hatvan főnyi rendezői gárdát szerveztek a szélsőjobboldali támadások és a sztrájk törők ellen.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának az adott történelmi helyzetre alkalmazott — bár kissé megkésett — helyes taktikája mindenestre éveken át hatott a munkáosztályra és más dolgozó rétegekre.

A három vezető párt mellett más pártok helyi szervezetei is működtek Szegeden az előbbinél jóval kisebb befolyást gyakorolva. A politikai pártokon kívül még kb. 260 kisebb-nagyobb egyesület is működött Szegeden. Gömbös kísérlete a totális fasiszta diktatúra megteremtésére új hangsúlyt adott a szélsőjobboldali szervezetek (MOVE, ÉME stb.) tevékenységének is.

IV.

Szegeden a harmincas évek első felében élénk politikai küzdelmek bontakoztak ki.

1932 derekára itt is érzékelhetővé vált a kormányzati rendszer súlyos válsága. A gazdasági krízis a társadalom minden rétegét, különösen pedig a dolgozó osztályokat igen nehéz helyzet elé állította. Ennek nyomán kiéleződtek a réteg- és osztályellentétek, nőtt az ellenzéki hangulat a városban is.

A Gömbös-kormány megalakulása nem váltott ki osztatlan örömet még a város uralkodó köreiben sem. A finánc tőke egyes képviselői, főként a zsidó tőkészek gyanakodva fogadták a közismerten antiszemita politikus hatalomra kerülését. Hasonlóan foglalt állást a középpolgárság, a liberális értelmiség és a hivatalnoki kar egy része is. A közismerten szocialista- és munkásellenes Gömböستől a munkás-tömegek is joggal tartottak.

A kormány ún. reformintézkedéseit viszont kezdetben sokfelől helyeslés fogadta. A baloldali erők azonban felléptek a nyílt centralizációs törekvések (pl. gazdasági csúcsmisztérium felállítása, az autonómiák jogainak csorbítása stb.) ellen.

Gömbös uralomra kerülése élénkítette a szegedi szélsőjobboldali erőket is, amelyek között ebben az időben az egyetemi bajtársi szövetségek rendelkeztek legtöbb taggal. Ezek élen jártak Gömbös népszerűsítésében csakúgy, mint az antiszemizmus fokozásában, vagy a szomszéd népek elleni gyűlölet felszításában. Az a körülmény, hogy az egyetemre leginkább a talajukat vesztő középrétegek gyermekei kerültek be, az egyetem reakciós légköre, az oktatói kar nagy részének jobboldali beállítottsága elősegítették, hogy a szegedi egyetemi hallgatóság Gömbösék egyik elsőrendű bázisává váljék.

A NEP is fokozta szervező tevékenységét, intenzívebbé vált más szegedi szélsőjobboldali erők és szervezetek tevékenysége. A rendőrterror erősödött a munkásmozgalommal szemben. A kormánypártban pedig egyre inkább egy jobboldali katonatiszti csoport vette át a vezetést. 1934 nyarán azonban a harc még Szegeden sem dőlt el a szélsőjobb javára. A Somogyi polgármester halálával megüresedett polgármesteri széket nem sikerült a szélsőjobboldal jelöltjének, a NEP főtitkárának megkaparintania. A szegedi baloldali erők mégsem bizonyultak elég erősnek ahhoz, hogy megakadályozzák a jobboldali erők nagyarányú előretörését és győzelmét az 1934-es törvényhatósági és az 1935-ös országgyűlési választásokon.

A törvényhatósági választásokon a baloldal visszaszorulását mutatja, hogy a 25 választókerületből egyértelmű baloldali győzelmet csupán 3 kerületben sikerült elérni. Nem sikerült vereséget mérni a polgári pártokra olyan hagyományos kerületekben sem, mint Rókus, Felsőváros stb.

A jobboldal győzelmét hozták az 1935 áprilisi parlamenti választások is Szegeden. A lehetséges 3 mandátumból a kormánypárt kettőt megszerzett és csupán a liberálisoknak sikerült megőrizni korábbi pozíciójukat, a szociáldemokratáknak nem. A kormánypárt sikerét főleg a falusi szavazóknak köszönhette. A parasztság forradalmi elemei arra sem kaptak lehetőséget, hogy szavazzanak. A módosabb gazdák állásfoglalását jelentősen befolyásolta, hogy a Gömbös-kormányok időszakában némileg javult a helyzetük. De a legfőbb ok az volt, hogy igazi, hatásában is jelentékeny ellenzéki erő nem működött ekkor a parasztság között. Az SZDP megalakuló politikája, eltávolodása a marxizmustól, a forradalmi elvektől és gyakorlatától, a párt politikájának eredménytelensége sokakat eltávolított a szociáldemokráciától. De az is kitűnt azért, hogy még mindig jelentős befolyást gyakoroltak a dolgozó tömegekre.

A szervezett munkásság nem nézte tétlenül a jobboldali előretörést, sorsa rosszabbra fordulását. 1932 végén és 1933-ban a gazdasági helyzet bizonyos javulása miatt, továbbá a Gömbös-kormány reformdemagógiájának hatására még a munkásmozgalom apályát tapasztaljuk. Annál nagyobb erővel bontakozott azonban ki a munkások harca az ezt követő években. 1933 végén a pékek és a cipészek sztrájkoltak. 1934-ben az építőmunkások harcának eredményeképpen a Szakszervezeti Bizottság és a Munkaadók Szövetsége kollektív szerződést kötött az építőiparban, és még számos, főleg gazdasági, sztrájk is volt ebben az évben.

1935—36-ban nem csökkent a munkásság harci lendülete. Csaknem valamennyi sztrájk középpontjában a minimális munkabér és a 48 órás munkahét állottak. Különös jelentőséget adott a munkásság mozgalmainak, hogy a Gömbös-kormány ezekben az években tűzte napirendre a szociális törvényhozás kereteiben a legkisebb munkabérek és a nyolcórás munkanap megvalósítását is.

A sztrájkok száma 1936-ban tovább nőtt. A válság utáni viszonylagos fellen-

dülés lehetővé tette, hogy a munkásság életszínvonalának növelését némileg érvényesítse. Ekkor már a kommunisták és hozzájuk közelálló forradalmi gondolkodású szociáldemokraták is többen dolgoztak a szakszervezetekben.

A totális fasiszta diktatúra hívei előtt tehát mindenekelőtt a munkásság szívós és áldozatos osztályharcának eredményeképpen, változatlanul jelentős akadályok álltak, mint ahogyan az uralkodó osztály különböző körei által támogatott Gömbös-csoport országosan sem tudta eredeti célkitűzését, a korlátlan parancsuralmi rendszer bevezetését megvalósítani.

IRODALOM

- Bálint S.*, A szegedi paprika. Bp. 1962.
- Berend, T. I. — Ránki Gy.*, German—Hungarian relations following Hitler's rise to power (1933—1934). Acta Historica 1961. 8. tom. 3—4. sz. 313—348.
- Berend T. I. — Ránki Gy.*, Magyarország a fasiszta Németország „életterében” 1933—1939. Bp. 1960.
- Berend T. I. — Ránki Gy.*, Magyarország gyáripára a második világháború előtt és a háború időszakában (1933—1944). Bp. 1958.
- Czibula A.*, A gazdag város szegénysége, Szeged, 1927.
- Csepányi D.*, A Gömbös-kormány szociálpolitikája, 1935—1936. Szeged, 1966.
- Csepányi D.*, Az ellenforradalmi rendszer munkásellenes politikája, 1935—1939. Bp. 1972.
- Csikvári A.*, (szerk.), Csongrád vármegye. Bp. 1938.
- Erdzi F.*, Magyar tanyák. Bp. 1942.
- Erdzi F.*, Város és vidéke. Bp. 1971.
- Féja G.*, Viharsarok. Bp. é. n.
- Gaál E.*, A szegedi munkásság forradalmi harcai 1918—1919-ben. Szeged, 1959.
- Gaál E.*, Szegedi adalékok a klerikális reakció népellenes harcához (1914—1920). Szeged, 1956.
- Gáti Gyuláné*, Adalékok az Angol-Magyar Jutafonó történetéhez. (Kézirat)
- G. Soós Katalin*, Tíz év a szegedi kommunista mozgalom történetéből (1919—1929). Szeged, 1959.
- Gu'lya K.*, Kommunisták és baloldali szocialisták tevékenysége Szegeden, 1933—1939. Szeged, 1957.
- Gunst P.*, A mezőgazdasági termelés története Magyarországon, 1920—1938. Bp. 1970.
- Hegyi A.*, Szeged története a Gömbös-kormány időszakában, 1932—1936. Szeged, 1972 (Kézirat)
- Hegyi A.*, Szeged mezőgazdasága és parasztságának helyzete a Gömbös-kormány időszakában, 1932—1936. Szeged, 1973.
- Hegyi A.*, A szegedi ipari munkásság helyzete és küzdelmei a Gömbös-kormányzat idején, 1932—1936. Szeged, 1974.
- Hegyi A.*, Szeged társadalma és politikai élete a Gömbös-kormányzat időszakában, 1932—1936. Szeged, 1975.
- Hegyi A.*, Szeged gyáripára a Gömbös-kormányzat idején, 1932—1936. Szeged, 1975.
- Incze M.*, Válság és nyomor a Horthy-rendszerben, 1929—1933. Bp. 1952.
- Jung S.*, A nedves, egészségtelen lakások Szeged szab. kir. város belterületén. Szeged, 1927.
- Karsai E.*, Iratok a Gömbös-Hitler találkozó (1933. június 17—18.) történetéhez. Levéltári Közlemények, 1961. 147—199.
- Kerek M.*, A magyar földkérdés. Bp. 1939.
- Kiss F. — Tonelli S. — Sz. Szigethy V.*, Szeged. Bp. 1927.
- Kónya S.*, Az első Gömbös-kormány megalakulása és programja. Századok, 1963. 2. sz. 332—368.
- Kónya S.*, Gömbös kísérlete totális fasiszta diktatúra megteremtésére. Bp. 1968.
- Lackó M.*, Vázlat a szélsőjobboldali mozgalmak társadalmi háttéréről Magyarországon az 1930-as években. Történelmi Szemle, 1962. 3—4. sz. 449—469.
- Lackó M.*, Nyilasok, nemzetiszocialisták 1935—1944. Bp. 1966.
- Lackó M.*, Ipari munkásságunk összetételének alakulása, 1867—1949. Bp. 1961.
- Lung M.*, A munka és a kenyér országútján. Szeged, 1935.
- Mann M. — Sipos P.*, A szegedi szalámigyár száz éve. Szeged, 1970.
- Márkus L.*, A Károlyi Gyula-kormány bel- és külpolitikája. Bp. 1968.
- Nemes D.* (szerk.), A magyar forradalmi munkásmozgalom története. II. köt. Bp. 1967.
- Ránki Gy.*, A római hármas egyezmény és a német külpolitika. Századok, 1961. 4—5. sz. 645—669.
- Ruszkai M.*, Az 1945 előtti magyar választások statisztikája. Történeti Statisztikai Közlemények, 1959. 1—2. sz.
- Sárközi I.*, Adalékok a Horthy-fasizmus szegedi kultúrpolitikájához. (Kézirat)
- Serfőző L.*, A munkásság helyzete és a kommunisták tevékenysége Szegeden az 1929—33-as gazdasági válság idején. Szeged, 1959.

- Szabolcsi G.*, A Szegedi Kenderfonógyár 75 éve. Szeged, 1958.
Székely L., Gömbös és a fasizmus külpolitikai koncepciójának alapvonásai. Szeged, 1963.
Szokoly E., ...és Gömbös Gyula a kapitány. Bp. 1960.
Szuhay M., Az állami beavatkozás és a magyar mezőgazdaság az 1930-as években. Bp. 1962.
Tamasi M., A dolgozók harca a nyomor és kizsákmányolás, az ellenforradalmi rend ellen, 1929—1935
Szeged, 1971.
Tonelli S., Szeged, 1926.

NACH DER WELTKRIESE — VOR DEM WELTKRIEG

Die Hauptwesenszüge der Geschichte von Szeged in 1930-er Jahren

VON

András Hegyi

Der Verfasser beabsichtigt in seinem Aufsatz die Geschichte von Szeged zur Zeit einer der wichtigen Perioden des konterrevolutionären Horthy-Regimes, der Gömbös-Regierung darzustellen. Er schildert die wichtigsten Wesenszüge der damaligen wirtschaftlichen, gesellschaftlichen bzw. politischen Entwicklung der Stadt. Bei der Untersuchung der wirtschaftlichen Verhältnissen beachtet er die Industrie, Landwirtschaft, den Handel, das Geld- und Kreditleben der Stadt. Er weist darauf an, dass eine kleine Gruppe der Kapitalisten, Beamten, Geistlichen, Offizieren und Intelligenz die grossen Massen der Arbeiterklasse und der Bauern unterdrückte, wirtschaftlich ausbeutete und politisch entrechtete. Im Verfolg der Erörterung der politischen Kämpfe kommt der Verfasser zu dem Resultat, dass die konterrevolutionäre Tradition sich in den schwer lebenden, bittere Prüfungen überstandenen werktätigen Massen der Stadt Szeged niemals festwurzelte.